

Embryonic Experience

פרשת תולדות תשע"ו

Artscroll Sifre Chumash

GENESIS

25 / 19-23

PARASHAS TOLDOS

2

¹⁹ And these are the offspring of Isaac son of Abraham — Abraham begot Isaac. ²⁰ Isaac was forty years old when he took Rebecca, daughter of Bethuel the Aramean from Paddan Aram, sister of Laban the Aramean, as a wife for himself. ²¹ Isaac entreated HASHEM opposite his wife, because she was barren. HASHEM allowed Himself to be entreated by him, and his wife Rebecca conceived.

forth (Midrash). Gur Aryeh explains that this embryonic Jacob-Esau struggle was not influenced by their personal Good and Evil Inclinations, for they are not present before birth. Rather, Jacob and Esau represented cosmic forces in Creation, forces that transcended the normal course of personality development, and that existed even before birth.

²² The children agitated within her, and she said, "If so, why am I thus?" And she went to inquire of HASHEM.

²³ And HASHEM said to her: "Two nations are in your womb; two regimes from your insides shall be separated; the might shall pass from one regime to the other, and the elder shall serve the younger."

3

Rashi

22. וַיִּתְרַצְצוּ - AND [THE CHILDREN] CRUSHED. על כרחי - You must say המקרא הזה אומר דרשני - because that this verse says, "Expound me," i.e., that this verse demands to be expounded, ששקם - because [the verse] remained vague מה היא רציצה זו - about what this "crushing" is, וכתב - yet it writes, אם כן למה זה אנכי - "If so, why is it that I am?"⁶ רבותינו דרשו - Our Rabbis expounded it לשון ריצה - as meaning "running." קשה היה עוברת על פתחי תורה - When she would pass by entrances of places of Torah study, של שם ועבר - of Shem and Eber, יעקב רץ ומפרס - Jacob would run and toss about לצאת - to go out of his mother's womb. עוברת על פתחי עבודה זרה - When she would pass by entrances of places of idol worship, עשו מפרס לצאת - Esau would toss about to go out.⁸ ומריבים - they were struggling with one another דבר אחר - Alternatively, בנקלת שני עולמות⁹ - over the inheritance of two worlds, this world and the World to Come.⁹

לעבוד באמת * תולדות

4 ק 5 נב יב

5 Growth Through Torah

The question arises: We can understand why Aisav tried to go to places of idol worship. But what about Yaakov? Before one's birth an angel teaches him Torah, why was Yaakov anxious to leave such a wonderful teacher?

והנה, כבר בהיותם בבטן אמם ניכר הבדל בנטייתם הטבעית, שכשרבקה עברה ליד בתי מדרשות של שם ועבר היה יעקב מפרס לצאת, ואילו כשעברה ליד בתי עבודה זרה, עשיו היה מפרס לצאת (ורש"י על אתר בשם המדרש). בנוסף, היה עשיו אדמוני - עדות לטבע של שופך דמים. מכיון שכך, אפשר אולי לחשוב שעשיו היה מיועד כבר מתחילת ברייתו להרשיע ולהיות שנוא על ה'.

ב] אך יש להעיר דבר נוסף - הגה כשראתה רבקה, שכל פעם שעוברת על פתח עשו מפרס לצאת, נצטערה, ויש לשאול למה אכן עברה במקום ע"ז.

תקבא משה ספר בראשית 6 אהרן 5 מה ש"צ (ראו) רדכי תולדות ברכת רפ 8

7 From here we see, said Rabbi Chayim Soloveitchik of Brisk, that if one has to be with an evil person like Aisav it is preferable to give up even the opportunity to study with an angel.

We are influenced by our friends. It is crucial to keep a distance from someone who has a negative influence on you even if it means some personal loss.

אמרו לי, כי מוטב לצאת, מאשר להיות בחברתו של עשו. לכן, גם אם מלאך מלמדו את כל התורה, אבל מתרוצץ הוא לצאת, כדי לא להיות בחברתו של עשו... הרעיון נכון, כנראה. אבל תירוץ, אין כאן. משום שאילו כך הוא הדבר, אילו רוצה הוא לברוח מעשו, מדוע יתרוצץ רק כאשר אמו עוברת על פני שם ועבר או מקומות של תורה.

96 י"ג - י"ד אלול

ואולי:

רק כאשר עבר ונוכח כי קיימות פינות אשר נקיות הנה מעשו, רק אז התרוצץ לצאת. לפני כן, - מי יודע, אולי גם למקום שיצא לא יהיה משוחרר מעשויים. אולי:

כה, כב) ויתרוצצו הבנים בקרבה. בשעה שהייתה עומדת על בתי כנסיות ובתי מדרשות יעקב מפרכס לצאת, ובשעה שהייתה עוברת על בתי ע"ו, עשו מפרכס לצאת [בר"ר סג]. ושם, - ותלן לדרש אח ה', וכי בתי כנסיות ובתי מדרשות היו באותם הימים, והלא לא הלכה אלא למדרש שב ועבר אלא ללמדך שכל מי שהוא מקביל פני זקן כמקביל פני השכינה. וכדמות סתירה אני רואה כאן ואולי כיון דהתאבקות הייתה ע"ש העתיד, כשהייתה עומדת במקום שיהיו בתי כנסיות הי' יעקב מפרכס לצאת, וצ"ע. ושו"מ בפי' מהר"ו שהרגיש בזה.

☆☆☆

אך אולי: ברש"י שם, הזכיר את פתחי שם ועבר ששם לומדים תורה. לא הזכיר בת כנסיות או משהו אחר. דווקא פתחי שם ועבר. מדוע? וכי לא היו נוספים?! אך הסכת ושמע: בבטנה של רבקה אמנו, יש הכל. כל הרוחניות, כל התורה, כל היראה.

10 R. Yehoshua Geler

After Rivka Imeinu finally conceived after many years of barrenness she faced a new challenge - the drastic movements of the babies inside of her caused her intense pain. Rashi, quoting the Midrash, explains that when she passed by batei midrashos (places of Torah learning), Yaakov would try to get out, whilst Esav would try to exit when she passed by places of idol worship.[3] The commentators find difficulties with Yaakov's behavior. They point out that the Gemara explains that when the fetus is in the womb he is taught the entire Torah by an Angel.[4] That being the case why was Yaakov so desperate to enter batei Midrashos to learn - he was already being taught the whole Torah in the womb?![5]

Rav Chaim Shmuelevitz zt"l's teachings with regard to this Gemara can help answer this question. He notes that when the baby is born, the Angel strikes him on the mouth and he forgets all the Torah that he learnt. He asks why the Angel performs this final action - why does he not leave the baby to enter the world with all the Torah that he has already been taught? He answers that the purpose of creation was to work and toil of his own volition in order to attain closeness to G-d. One of the main ways of doing this is through learning Torah. Accordingly, one cannot compare the Torah that is learnt without exertion, with that which comes about after intense toiling.[6] Therefore, the baby forgets all the Torah he was taught so that he can have the opportunity to learn it himself.

*

We can now understand why Yaakov wanted to leave the confines of the womb even though it meant losing the gift of being taught the holy Torah by an Angel. Yaakov was more attracted to the challenging prospect of having to struggle and earn any Torah that he would know.

Rav Shmuelevitz applied this idea to explain the custom to have a Shalom Zachar, the festive occasion on the first Shabbos after a baby boy is born. One of the commentaries suggests that the reason for this custom is to console the newborn baby for the loss of Torah that he has just suffered.[7] Rav Shmuelevitz argued and said that in fact this is a celebration for the fact that he lost the Torah. For now he has the opportunity to begin the far more rewarding task of earning knowledge of Torah through hard work.

The principle brought out by Rav Shmuelevitz is not new to most people yet it is easy to forget it in practice. When a person struggles to understand something and perhaps does not gain full clarity he may feel like he did not fully succeed. Whereas when he may feel great satisfaction when he learns through a piece of Torah with great ease and has a clear understanding of what he has learnt. However, as the Chofetz Chaim famously wrote, the toiling in Torah is more important than the outcome - even if one does

12

מגד יוסף

י סורובסקין

קבו

ויתרוצצו הבנים בקרבה (פרק כ"ה פסוק כ"ב)

פירש רש"י, כשהייתה עוברת על פתחי תורה של שם ועבר יעקב רץ ומפרכס לצאת, עוברת על פתחי עבודת אלילים עשו מפרכס לצאת עכ"ל. יש להבין אם כל כך רצו לצאת, מה מנע זאת מהם. והנה תיארו חז"ל צורת שכבתם במעי אמם "שפופרת שפיה קצרה, תן בה שני אבנים זה על זה הנכנסת ראשונה תצא אחרונה" (פרש"י פסוק כ"ו). לכן, יעקב לא יכל לצאת כי עשו גוסס את הדרך, ונראה דמשום כך אצל יעקב נאמר "רץ ומפרכס", ואצל עשיו נאמר רק "מפרכס", כי יעקב נאלץ לרוץ דרך ארוכה כדי לצאת. ונמצא שכל קושיהו היא רק על עשיו. מה מנע ממנו לצאת לבית עבודה זרה, דאילו דרכו של יעקב נחסם. ונראה דעל ידי יציאתו היה עשיו מפנה דרך ליעקב לצאת, אם כן עשיו מעדיף לוותר על העבודה זרה שלו, ובלבד שיוכל לעכב את יעקב מליילך לבית המדרש, ואכן הוא סימן לדורות, עיקר מלחמתם של האומות בישראל הוא שלא יוכלו ללמוד תורה ולקיים מצוות.

*

אבל דבר אחד אין שם.

* - ישיבה

לכן, כשעברה על מקום של ישיבה, או אז התרוצץ לצאת.

את זה אין לו בבטן-אמו

- אף אם היא רבקה.

נפלא.

|| באר תולדות שמואל

אפשר לומר, שראתה כי הבנים ההם מבטן ומהריון מסוגלים למעשיהם אם טוב ואם רע, כמו שאמר חז"ל (בר"י סג, ו) כשעברה על בית עבודה זרה עשיו מפרכס לצאת, ועל בית המדרש יעקב מפרכס לצאת, ואמרה אם כן למה זה אנכי מצטערת להוליד בנים, מאחר שאין אצלם בחירה וכבישת היצר, שהרי מעותרים הם מלידה למה שיהיו ויעשו אחר כך, ועל זה ותלך לדרוש את ה'.

ויאמר ה' לה הבחירה במקומה עומדת, אלא שהם שני גוים כל גוי מעותר להיות מה שיהיה, ואף על פי כן יש בכאן מקום לבחור בטוב ולמאוס ברע, שהרי לא יצא לדון אלא על הכלל כולו, אבל כל פרט ופרט יעשה מה

שלבד חפץ, ברצותו עובד וברצותו עובר, ואין יציאתם לאויר העולם לריק וללא הועיל.

116 צבזבזת צבזבזת - י אלו

וחנה ידוע, כי תכלית צריאת האדם בעולם הזה היא צבזבזת הצמירה, כדי שהאדם צטוב צמירמו יצטר צטוב וימאס צרע, כמו שכתוב (דברים ל' ט"ו) ראה נחתי לפניך היום את החיים ואת הטוב את המוות ואת הרע, וצמרת צמיס למען תמיה אתה וחרעך. ולכן צרא הקצ"ה צאדם שני יצרים, כמו שכתוב (נחשאים צ' ז') ויילר ה' אלהים את האדם, ודרשו חז"ל (צ"ר י"ד ד') ויילר שני יצירות צילר טוב וצילר הרע. כדי שהאדם צטוב צמירמו, יציל צין כח הטוב

Antoninus and Rebbi discuss the precise moment the Evil Inclination begins to assert itself in a person:

And Antoninus also asked Rebbi: From when does the Evil Inclination have influence over a person? Is it from the moment of the embryo's formation or from the moment of birth? Rebbi said to him: From the moment of the embryo's formation. Antoninus said to him: If so, [the fetus] would kick against its mother's womb and leave

the womb prematurely. Must it not be rather, that the Evil Inclination begins to have influence over a person from the moment of birth? Rebbi remarked: This matter did Antoninus teach me [that the Evil Inclination does not begin to have influence over a person until birth]. Scripture supports him, 'Sin crouches at the door.'

דעות נפסדות ורעות, "אאדאָלאַנגשער יצר הרע", והא דיצה"ר ננער באדם משעת לידה ולא משעת יצירה היינו יצה"ר המעשי, שלוח יש הכרח דאל"ה היה מבעט באמו ויוצא [והיינו שזו היא מציאותו של כח היצר המעשי, הרס וחורבן ונתיצה בלא חשבון שבוה הוא הורס ומחריב גם את עצמו], אבל מ"מ ישנו כבר ביצירתו היצה"ר המחשבי, שכשם שמלמדים אותו כה"ת כולה בן יש גם גדר של בחירה בטוב, ומוכרח שיהיה גם להיפך, ואח"כ משכחים את הכל, ואז בא היצה"ר המעשי עי"ש. ונראה בס"ד מקור לדבר מנב' יומא פ"ב

וברש"י: "רבותינו דרשו לשון ריצה כשהיתה עוברת על פתחי תורה של שם ועבר יעקב רץ ומפרכס לצאת עוברת על פתחי ע"א עשו מפרכס לצאת", ועיין בספר באר שבע שתמה מסנהדרין דף צ"א ע"ב מאימתי יצה"ר ננער באדם משעת לידה ולא משעת יצירה, דאל"ה היה מבעט באמו ויוצא, ומקרא מסייעו לפתח חטאת רובץ, וכתב ליישב דיש שני מיני יצה"ר, דיש יצה"ר מעשי (היינו המסית לעשות פעולות של רעה השחתה) ויש יצה"ר מחשבי (היינו של

17 כפי תולדות ישרים מן ימין תולדות יעקב פה 15

עוד יש להוסיף על קושיתו הא יצר הטוב אינו נכנס באדם אלא בהיותו גדול דהיינו בן ג', וביעקב חזינן שפרכס לצאת בהיותו במעי אמו, ולפי מה שכתבו פסקי התוס' סוף פ"ג דנדרים שיצר הטוב נמצא באדם משעת יצירה אלא שביציאתו יצה"ר מגרשו, לא קשה מיעקב. והנראה בזה בעה"ת שעשו הוא הנחש הקדמוני הוא חפצא של יצר הרע, ובראו הקב"ה לרדות בו את עולמו, וזה לעומת זה עשה אלקים יעקב כנגדו הוא חפצא של קדושה וטוב. ובבטנה של רבקה נפרדו ונתבררו הרע מהטוב "ויאמר ה' לה שני גוים בבטןך ושני לאמים ממעיך יפרדו וגו'", בעצם יצירתם הם עמים ולאומים. וכדברינו מבואר היטב בזהר (תולדות קמ"ג א'), דיעקב דאיהו כגוונא דאדם הראשון ועשו הוא במקום הנחש. ומבאר, כמו שהנחש נהג בעורמה לפתות את

ברם, בתוס' השלם מקשים על מדרש זה מהגמרא בסנהדרין (צא): "ואמר לי אנטונינוס לרבי מאימתי יצה"ר שולט באדם משעת יצירה או משעת יציאה. א"ל משעת יצירה. א"ל א"כ בועט במעי אמו ויוצא אלא משעת יציאה. אמר רבי דבר זה למדני אנטונינוס ומקרא מסייעו שנאמר "לפתח חטאת רובץ" (בראשית ד:ז). מקשים התוס' אלמא משעת לידה נכנס יצה"ר באדם והיכי אמרינן הכא דעשו רץ ומפרכס לצאת דמשמע משעת יצירה. וקשה, אלא שנאמר כאן שהי' דרך נס.

ועדיין צריך ביאור. למה נטרחה שכניה להכניס יצה"ר בדרך נס, שלא כדרך הטבע, במעי אמו. מה הלימוד המיוחד מריצוך זה שבא בנס.

חיה ולהביא קללה על האנושות, כך יעקב שהוא במקום אדם אף הוא בא בעורמה על עשו שהוא הנחש ליטול את שלו ולהביא ברכה לעולם, (ויעיין היטב בתק"ו ק"ח ב' ובגרא"א שם). מכאן מוכח שיעקב שופרא דאדם הראשון קודם החטא, לכן בא עמו ריח גן עדן, ועשו ההיפך, כמבואר כל זה בחז"ל. הרי שהם ב' כוחות משעת יצירתם שעליהם מושתת העולם.

ועוד אפשר להוסיף כי הריציה באה ללימוד אחר. דהפסוק מעיד שיצחק אהב את עשו ורבקה אהבה את יעקב. ושתי סבות לענין זה: א) עשו הי' חכם מאוד וכידו לרמות את אביו, העולה התמימה, אבל לא את אמו שהיתה מלומדת ברמאות מאחי' לכן והכירה את טבע עשו. ב) רבקה קבלה נבואה שלא הי' נודע ליצחק, כי בגלל הריצוך הלכה לדרוש את ה' והודיעו לה שרב יעבוד צעיר. ואת הנבואה הזאת לא הגידה ליצחק כמו שהרמב"ן כותב (כזד) "ונראה שלא הגידה לו רבקה מעולם הנבואה אשר אמר לה ה' ורב יעבד צעיר" דאחרת לא הי' יצחק מעדיף את עשו. עד כדי כך שהי' מוכן למסור לו הברכה - ברכת אברהם. כמו כן מדייק החיד"א (בספרו ראש דוד) "ויאמר ה' לה, דייקא לה כלומר שהי' סוד כמוס אצלה". וא"כ בא ההתרוצצות כדי להכריח אותה ללכת ולשאל, ולקבל נבואה חשובה מאוד שרב יעבד צעיר. ומכיון שידעה מזה הבינה שהיא צריכה לעשות כל מאמץ, אפילו מדה כנגד מדה של רמאות של עשו כדכתיב "עם עקש תתפל", למנוע את הברכה מבן זה שרע מעיקרו וכדאי הי' הנס מהקב"ה להכניס את היצר משעת יצירה במקום שעת יציאה שהברכה תהי' ליעקב ובניו.

18 קעד מפי ספרים תולדות וסופרים

משמשים בערוביה ורק אחר החטא נטשטשו גבולות הטוב והרע ונתערבו זה בזה, וכיון שידעה רבקה שתכליתה לתקן חטא זה חשבה כי ממנה והלאה ישוב הפירוד הגמור בין טוב לרע, לכן כשראתה שגם על פתחי בחי כנסיות ומדרשות וגם להבדיל בפתחי עבודה זרה מתעורר חשקו של העובר לצאת, הלכה לדרוש את ה' ולברר מדוע עלתה לה שחזרה להולד בגלגול לזה העולם, כי נוכחה לדעת כי עוד ממנה יבוא עירוב טוב ברע.

"ויאמר ה' לה שני גוים בבטןך" דשני עוברים שונים במעיה ומהם

אשתו סופי תיבות 'חיה', כי רבקה תקנה עון חיה שהיא גלגולה, מדבריו נלמד שמלבד הפחד על שלימותו של העובר מזה שלעיתים ירוץ לדבר משנה ופעמים חלילה יסור לרע עלה בלבה חשש נוסף שמא לא זכתה לתקן אותו חטא שבעבורו התגלגלה שוב לעולם, כי הרי קורם שחטאו אדם וחיה לא היו הטוב והרע

תוספת עמוקה יותר השמיע בזה הרה"ק רבי מנחם מנדל מאסוב בעל האהבת שלום זי"ע כפי שאמר בשמו תלמידו הרה"צ רבי יצחק משה מאוברטינא וצוק"ל, דהנה בליקוטי תורה להאריז"ל בפרשתן כתב וז"ל 'לה' לנוכח

תחילת הפירוד בין טוב לרע ומכניה הנולדים יושלם התיקון לחטא אדה"ר וחווה, שכן יעקב אבינו הוא הטוב בשלימותו כפי שכינהו"י יעקב שלימתא', ואחיו עשו היפוכו.

ויסוד מוסד לנו, שלפעמים יש בית ע"ז, אבל מבחוח אין מכירים שזה בית ע"ז, דרך כשנכנס לפנים ורואה דברים שהכניסו לשם שאינו לפי רוח ישראל ורוח חכמים, או דרך שבי"ת ע"ז הוא, ועשיו אצ"פ שהיה עדיין ברחם אמו, אבל כשרבקה עברה במקומות האלו, מקומות שמבחוץ לא נראה שהוא בית של ע"ז כלל, הרי שהרגיש עשו הטומאה *הבוקעת ועולה לחוץ, וכבר היה מתאוה לצאת אליה.

21 איתא במדרש

אך האמת אינה כן. איתא במדרש (שיר השירים זוטא פרק א'): "ויגדלו הנערים - הרי יעקב ועשו, וכשם שחל שם שמים על יעקב כך היה ראוי שיחול על עשיו. עשיו היה ראוי להעמיד מלכים, ויעקב היה ראוי להעמיד כהנים... מכר בכורתו ליעקב מיד נאמר עליו (עובדיה פרק א'): "הנה קטן נתתיך בגוים בזוי

אתה מאוד...". הרי לנו שהיה ראוי לחול שם שמים על עשיו, ואף לצאת ממנו מלכים, אלא שלפי שביזה את הבכורה עשה עצמו "בזוי אתה מאד"..

נטייתו הטבעיות של עשיו לא שללו ממנו את הבחירה בטוב * ואף שעשיו נמשך בטבעו לצד הרע יותר מיעקב, מכל מקום לא ניטלה ממנו הבחירה, והיו לו כוחות להתגבר על טבעו ולעמוד בנסיגות. יסוד לכך בדברי ה"ילקוט שמעוני" (על אתר), שכשהביאו לפני שמואל לראשונה את דוד וראה שהוא אדמוני, מיד נתירא, "אמר אף זה שופך דמים כעשיו? אמר לו הקב"ה, עשיו מדעת עצמו הורג, אבל זה מדעת סנהדרין הוא הורג". - הנה על פי האמור במדרש, הקב"ה אינו עונה לשמואל שיש הבדל בין טבעו של דוד האדמוני לטבעו של עשיו הרשע, אלא ההבדל ביניהם נעוץ בכך שדוד כופף את טבעו לדיני התורה והוראות הסנהדרין, בעוד שעשיו היה מסור ביד יצרו. למדנו מדברי המדרש, שאפשר להיות עם נטייה לשפיכות דמים ובכל זאת לצאת דוד המלך!

וכך גם רואים בחז"ל (מסכת שבת) שמי שנולד במזל מאדים יש לו ברירה להיות או רוצח, או מוהל או שוחט. וא"כ גם לעשו היה סיכוי למרות טבעו, ורק כיון שביזה את הבכורה איבד את הכל. ואמנם, אין אנו יודעים מדוע הקב"ה נתן לעשיו טבע שמגדיל את נסיונותיו, אך מכל מקום ודאי שגם לעשיו ניתנו כוחות לעמוד בנסיגות.

אור החיים (כ"א) מוכיח שיכול היה עשיו לחזור למוטב, מדברי חז"ל שיעקב נענש על שמנע את דינה מעשיו, לפי שאפשר שהייתה מחזירתו למוטב, הרי שאפשר היה לו לעשיו לחזור למוטב.

ואומר אור החיים שגם היתה הסיבה שיעקב רצה לברך את עשיו, כי חשב שבאמצעות הברכות יתהפך ויטיב דרכיו.

20 לב תולדות שלום

וכך דרשו חז"ל עה"פ "האדם הגדול בענקים" (יסקט י"ז, טו) אדם - זה אדם הראשון. הגדול - אלו אברהם יצחק ויעקב שנקראו גדולים. באברהם הוא אומר, וה' ברך את אדוני מאד ויגדל, ביצחק כתיב, ויגדל האיש וילך הלך ויגדל עד כן גדל מאוד, ביעקב כתיב, ויגדלו הנערים! ועשו היה בכלל, אלא שקלקל במעשיו ובזה את הבכורה ונעשה קטן, שנאמר "הנה קטן נתתיך בגוים!" (ילקוט יסקט, י"ז).

הרי לפנינו, שאותו התואר שניתן לאבות העולם, ניתן גם לעשו, והשוו דרגתו בתחלה לדרגתם, אלא שלבסוף קלקל מעשיו ונעשה קטן, וא"כ יש להבין את ב' מאמרי חז"ל הללו, מחד גיסא, אחז"ל כי כבר בבטן אמו היה מפרסר ורץ לבית עבודה זה, ומאידך גיסא, החשיבוהו חז"ל מאוד ואמרו שעד אשר נעשה בן י"ג שנה נכלל בתואר גדול הנאמר באברהם יצחק ויעקב, וכיצד זה תואמים יחדיו ב' מאמרי חז"ל אלו?

* וצריך לומר, שבאמת עד י"ג שנה היה גדול כיעקב אבינו, והיה כאחד מן האבות ממש, אלא שהיה רשע ב"כוח", כלומר: שטבעיו היו רעים מתחילת בריאתו, והיו בו כל מידות של עשו הרשע, אך טמונים היו עמוק עמוק בתוך לבו, ומה שפרש"י, עד י"ג שנה אין אדם מדקדק בהם וכו'; היינו מפני שבאמת לא היה הבדל ביניהם כלל, [שהרי "ויגדלו" הנערים אף עשו בכלל הני"ל] ורק מ"ג שנה פרץ עשו עם כל רשעותו החוצה...

↓ ואל תתמה האיך מי שבדרגה גבוהה עד י"ג שנה, נהפך לעשו הרשע? מפני שכבר מיסודו היו בו כל הדברים הרעים, והוא "בעצמו" לא עמל לשנות טבעיו, ורק אביו יצחק הוא שהחזיק בו לבל יפרצו עליו פרץ.

אך משעזב יצחק את המושכות, כבר הפך את פניו והוציא את מה שבתוך תוכו, וכמו שהעיד הכתוב, "איך נחפשו עשו נבעו מצפוניו" (שכ"ה) והעיד עליו הפסוק, אשר כבר מתחילת בריאתו היה רשע, וכוחות הרשע הללו טמונים וצפונים היו בעמקי נפשו, רק שעצורים היו הכחות הללו ע"י יצחק, אכן לאחר שגדל ונעשה נער, ונגמל מחינוך אביו, אז "נבעו" (נתגלו) כל "מצפוניו", וראו כולם איך שפרצו ממנו כל כחות הרשע שהיו צפונים עד עתה - ויהי עשו...!

רצד 22a שפתי חיים

226

תפקידו של עשו - לישעבד מבעו לטוב

"ויתרוצצו הבנים בקרבה", (בראשית כ"ב), וכתב רש"י: "רבותינו דרשוהו לשון ריצה כשהיתה עוברת על פתחי תורה של שם ועבר יעקב רץ ומפרסר לצאת עוברת על פתח ע"ז עשו מפרסר לצאת".

המהר"ל (גור אריה) שואל: "ואם תאמר לפירוש זה שהיה עשו מפרסר לצאת, והלא אין היצר הרע באדם אלא מעת שנולד, שנאמר (לפיל ד, ז) "לפתח חטאת רובץ", ולקמן פירש רש"י (פסוק כ"ג) מן המעינים הם נפרדים זה לרשעו וזה לתומו, ולא כעודם בבטן". * ועוד יש להבין, הרי יצחק ורבקה היו עקרים, עד שהתפללו שניהם, וכי ע"ז נס יולד בן רשע? גם יש להבין אם עשו היה רע מלידתו, א"כ מה הטענה עליו "והלא אח עשו ליעקב... ואוהב את יעקב ואת עשו שנאתי" (מלאכי א, ג), יעקב נולד תמים, ועשו אדמוני.

אפילו תואר צורתו החיצונית היא מורה על מידותיו הרעות כפי שדרשו (כ"ד פר ט"ח): "אדמוני אמר רבי אבא בר כהנא כאלו שופך דמים", א"כ צורתו החיצונית היא ביטאה את פנימיותו הרעה, וא"כ איזה טענה יש עליו.

אין מידות טובות ומידות רעות - תלוי באופן השימוש בהם * כל הכוחות והמידות של האדם הם כלים לחלקן ותפקידן בעבודת ה', לנו נדמה שכאילו יש מסיבות עוזרות כסביבה טובה או מדות טובות

5 בסיו

חלקו של עשו

כחות האדם הטבועים בו מהרין ולידה אינם קובעים אלא נקודת בחירתו ולא בחירתו עצמה (כמו שנחבאר בח"א עמ' 113). כל אדם נולד להיות צדיק, כאו"ל "משביעין אותו [העובר] תהי צדיק ואל תהי רשע" (נדה ל:). מי שנולד בהרבה תכונות טובות - נקודת בחירתו בדרגה גבוהה, וחלקו בקידוש ה' הוא לא להישאר בתכונות שניתנו לו אלא להרבות בחסד ובמעשים טובים, בתורה ותפלה ועבודה פנימית, עד שמגיע בכחות עצמו לדרגה הרבה יותר גבוהה מזו שנולד בה. מי שנולד בהרבה תכונות רעות - חלקו בקידוש ה' הוא להילחם בתוקף נגד טבעו ולהפך מדותיו לטוב בהשתמשו בהן לעבודת ה', כי אין מדה שאין בה צורך בעולם הקדושה.

חלקו של עשו בקידוש ה' היה בדרך האחרונה - בגבורה וכבישת היצר. לשם כך היתה נקודת בחירתו נמוכה מאד. כבר בבטן אמו היה מפרסם לצאת כשאמו עברה על פתח עבודה זרה. וכתב מהר"ל בגור אריה (תולדות כה, כב) שהיה "רוצה לצאת לשוב אל מינו וטבעו". והיינו שהיה בו אינסטינקט חזק מאד לעבודת אלילים (ע"י משי"כ כמדוד "מלחמת היצר" במאמר "כח השקר"). אבל ודאי היה בו גם כח האמת, ואילו רצה היה יכול להתגבר גם על אינסטינקט זה. (ועי' במאמר הסמוך).¹

27 *Stave for truth*
R. Dessler

REALITY OF BEHIRA

But someone who has never made the necessary effort to subdue the evil side of his nature will never be able to understand this. He has always given in to his "will" as soon as it presents itself, and he therefore believes himself to be at the mercy of "the stronger will" at all times. He cannot appreciate the reality of behira, because he has never in fact made a behira. He is therefore under the illusion that all human actions are subject to external causes. To those who deny the reality of free will we therefore say: "Your philosophy is merely a reflection of your own heart. You deny free will because you are in fact unfree; you have enslaved yourselves to the evil within you."

RECOGNIZING TRUTH

To sum up: The essence of good behira is to recognize the unique and indivisible nature of truth; and this in effect is to recognize the Creator. The essence of a bad behira is to accept falsehood as reality, and this in effect is to deny the oneness of God and to accept the falsehood of a duality of powers in the universe. The Rabbis said, "The yetzer ha-ra' is like an alien god in the human heart,"¹ and "Whoever listens to his yetzer is like an idolater."² The Rabbis even call Adam a "heretic"³ for listening to the wiles of the serpent, although he sinned with the best of intentions (as we have explained elsewhere).⁴

28 2

the behira-point

When two armies are locked in battle, fighting takes place only at the battlefield.⁵ Territory behind the lines of one

עשו נולד אדמוני ממינו של יצחק - דין וגבורה, יצחק ביטל כ"כ את יצרו שלא הסתכל כלום בעוה"ז, לעומת אברהם שניצל את יצרו לעבודת ה' ע"י עבודת החסד. יצחק שכל מלחמתו היתה עם יצרו וכבשו בגבורה, נתן את כל עבודתו לעשו, לתת לו את הכלים, ולהושיט לו עזרה במלחמתו עם היצה"ר, להעלות את צד הדין הקשה - האכזריות - לקדושה, וע"י שיקבל ברכה בסיוע הכלים האלו הוא ינצל את כוחותיו ומידותיו לעבודת ה'.

וכמש"כ בשפת אמת מכאר י'עתה שא נא כליך' דהיינו תרומם את כל הכלים - כח גבורתו לקדושה לעבודת ה', ע"י שישתמש במעשה האכזריות של צידה לכבוד אביו, ועי"ז תחול הברכה.

עשו אם היה משתמש בתכונותיו לעבודת ה' היה עולה על יעקב

* אילו עשו היה מעלה את מידת הגבורה ומשתמש בתכונות הרעות שלו לצד הקדושה, היה עדיף מאילו היו לו רק כוחות טובים ומשתמש בהם לצד הקדושה.

24

לאדם ניתן כח הבחירה לבנות עולמו הפנימי בתוך מסגרת נתונים של כוחות נפשו וסביבתו, ורק מה שהיא יצר מכוחות עצמו - ולא מתחת הכלים הטובים שקיבל - נחשב למדרגה שלו. וכל נקודה ועליה שמוסיף מכת בחירתו שלו זה נזקף לזכותו, אע"פ שאח"כ כבר נעשה מורגל בזה ואין לו בזה קושי של נסיון ובחירה - בין לטוב או ח"ו אפילו לרע - כי סוכ"ס הוא הרגיל עצמו מכת עבודה שלו.

25

* אילו עשו היה משעבד מידותיו הרעות לטובה היה עולה במדרגתו על יעקב שעבד את ה' מתוך תכונות טובות וכלים טובים, לכן אהב אותו יצחק יותר מיעקב, כי רצה לתת לו את כל האפשרות שיעלה את מדרגתו, אולם לא ידע כמה גדול הוא כח השחתתו. רק כאשר ראה יצחק את ההבדל בין יעקב לעשו, כאשר נכנס יעקב "יורח את ריח בגדיו", פרש"י "מלמד שנכנס עמו ריח גן עדן" (בראשית כו,ו), לעומת זאת כאשר נכנס עשו "ויחרד יצחק חרדה גדולה", וברש"י "ראה גיהנום פתוחה מתחתיו", אז הבין כי אפסה תקוה לעשו בבחירתו בדרך היצה"ר.

עשו לא השתמש בסביבתו להעלות את מדרגתו לעבודת ה'

ואף יתירה מזו, רשעתו של עשו שהסביבה הטובה שחי בה לא הועילה לו בסיוע להעלות את מדרגתו בעבודת ה'. יותר קשה לחיות בסביבה טובה עם כוחות טובים ומדות טובות ולא להסתפק במורגלות של מלומדה, אלא לבנות ולעלות את עצמו במדרגות של קדושה פנימית, עבודת ה' זו היא היתה מדרגתו של יעקב שעל אף שהיה לו כלים וסיוע לעבודת ה' לא חי בהרגלים של מלומדה. אמנם לעומתו עשו, שתפקידו בעבודת ה' היתה להלחם בכוחותיו הרעים להשתמש בהם

an army is under that army's control and little or no resistance need be expected there. A similar situation prevails in respect of territory behind the lines of the other army. If one side gains a victory at the front and pushes the enemy back, the position of the battlefield will have changed. In fact, therefore, fighting takes place only at one location, though potentially the line could be drawn anywhere in the territories of the two contending countries.

It must be realized that this *behira*-point does not remain static in any given individual. With each good *behira* successfully carried out, the person rises higher in spiritual level; that is, things that were previously in the line of battle are now in the area controlled by the *yetzer ha-tov* and actions done in that area can be undertaken without struggle and without *behira*. In this sense we can understand the saying that "one mitzva leads to another."

And so in the other direction. Giving in to the *yetzer ha-ra* pushes back the frontier of the good, and an act which previously cost one a struggle with one's conscience will now be done without *behira* at all. The *yetzer ha-tov* is no longer functioning effectively in that area. And so we have learnt: "One sin leads to another," and "as soon as one has committed a sin twice, it is no longer a sin for him."

30 THE MORAL BATTLEFRONT

The situation is very similar with regard to *behira*. Everyone has free choice — at the point where truth meets falsehood. In other words *behira* takes place at that point where the truth as the person sees it confronts the illusion produced in him by the power of falsehood. But the majority of a person's actions are undertaken without any clash between truth and falsehood taking place. Many of a person's actions may happen to coincide with what is objectively right because he has been brought up that way and it does not occur to him to do otherwise, and many bad and false decisions may be taken simply because the person does not realize that they are bad. In such cases no valid *behira*, or choice, has been made. Free will is exercised and a valid *behira* made only on the borderline between the forces of good and the forces of evil within that person.

31 ENVIRONMENT AND BEHIRA

As we have said, education plays a large part in determining one's *behira*-point. A person may have been brought up to

do many good actions as a matter of course. All this means that his *behira* point is at a high level. For example, one may have been brought up in an environment of Torah, among people who devote themselves to good deeds. In this case his *behira*-point will not be whether or not to commit an actual sin but whether to do a mitzva with more or less devotion and *kavana*. Another may be brought up among evildoers of the lowest grade, among thieves and robbers. For him, whether or not to steal does not present any *behira* at all; his *behira*-point might be on the question of shooting his way out when discovered. For him this may be the crucial *behira*; this is where for him the forces of good and evil, truth and untruth, are evenly balanced. It may well be that murder is something that he knows in his heart of hearts to be wrong; this is the truth as revealed to him by his *yetzer tov*, and it is this truth that he is tempted to deny or distort.

So we see that education and environment cannot in any way change the essential act of *behira*, but only the location at which it takes place — the position of the *behira*-point on the moral scale. Every human being possesses the power of perceiving the truth available to him at his particular level, clinging to it, and refusing to be deflected from it by the seductive illusions of falsehood. In this there is no difference at all whether his upbringing raised or lowered his *behira*-point. The ability to adopt the truth as he knows it is equal in all situations.

מבואר בדברי חז"ל אלו, שכבר בבטן אמם היו עשו ויעקב שונים בתכונותיהם. השאלה היא, אפוא, מה הטענה על עשו שיצא רשע, הלא כך היו תכונותיו הטבעיות?

אמנם, יסוד גדול עלינו לדעת. כל אדם מוצא את עצמו לפעמים במצב רוחני קשה. הוא מתקומם: "זה לא הוגן!". אך עליו לדעת ששום מצב מצד עצמו לא בהכרח הוא טוב ולא בהכרח הוא רע. רק האדם הוא הקובע אם המצב טוב או לא טוב.

למשל, אדם שיש לו ראש סתום. הזכרון לא עובד, כח המחשבה לא עובד.

האם זו ברכה או קללה? תלוי מה אדם עושה עם אותו ראש. אם הוא עמל ומתייגע שוב ושוב להבין כמה שורות בגמרא, עד שבסוף זוכה להגיע להבנת הסוגיא על בוריה - הרי שעליו להודות ולהלל לבוראו כל יום על שעשאו חסר כשרון, ויחד עם זאת מתמיד, דבוק בה, וזיכה לקבל על עצמו עול תורה ומצוות כראוי.

אך אם הוא אינו מנסה לעמול בתורה, אלא מחליט: היות והלימוד קשה עלי, הרי שאין לי סיכוי להצליח, וממילא מחייאש מראש - כלפיו הראש הסתום. זו קללה. אבל הראש הסתום מצד עצמו אינו לא ברכה ולא קללה. האדם זה שקובע מה לעשות עם אותו ראש, כיצד לנצלו.

יסוד זה מרומז באופן נפלא ומופגל בדברי חז"ל (מדה טז ע"ב) שאמרו, שכשאדם נברא, הקב"ה גוזר עליו מה הוא יהיה; חכם או טפש, גיבור או חלש, עשיר או עני, אבל צדיק או רשע - זה הקב"ה לא קובע!

* תמה האדם: מה פירוש הקב"ה לא קובע? הרי אם אני עני, טפש וחלש, מסתבר שגם אהיה רשע!... זו טעות! אדם יכול לקחת את הטפשות שלו, את העניות שלו ואת החלישות שלו, ולעשות מעצמו צדיק יותר גדול ממה שהיה יכול להיות אילו היה חכם, עשיר וגיבור!

לפי זה תתיישב הקושיה שהקשנו בענין יעקב ועשו, שאם כבר בבטן אמם היתה ליעקב משיכה לבית המדרש ולעשו היתה משיכה לבית עבודה-זרה, היכן הצדק?

* התשובה היא: נכון, כל אחד מהם התחיל מנקודה אחרת, אבל דוקא עשו עם התכונות השליליות שלו היה יכול להתעלות פי כמה וכמה, ואילו ליעקב, דוקא אותו כח של קדושה עלול היה להיות לו לרועע, כי אדם אחר במקומו, בדרגה שלו, כשהיה נכנס לבית שם ועבר, לא היתה לו כלל סיבה להתאמץ ללמוד ארבע-עשרה שנה ברציפות, בלי שינה, שהרי הוא גאון. הוא יעקב אבינו! מה יש אם יישן מעט? הרי הוא כבר יודע את כל התורה, אותה למד מיצחק אבינו!

אבל לא! יעקב אבינו קבע לעצמו את מצבו. הוא עמל בתורה וצמח להיות אחד מהאבות הקדושים, עמוד התורה!

• אין שום דבר שקובע לאדם אם יהיה רע או טוב. רק האדם עצמו בכח מעשיו קובע את מדרגתו ואת הצלחתו - לטוב ולמוטב.

32 יתרוצצו הבנים בקרבה (כה. כב.) וברשי: רבותינו דרשוהו לשון ריצה, כשהיתה עוברת על פתחי תורה של שם ועבר יעקב רץ ומפרכס לצאת, עוברת על פתחי ע"ז עשו מפרכס לצאת. בענינו הרי זו עובדה תמוהה לכאורה, וכל זה מחמת שאין אנו נותנים ממש בעניני רוחניות, האדם צריך להבין כי עניני רוחניות הם מציאותים, ממשים, הרבה הרבה יותר מאשר עניני גשמיים.

הנה עוברי ימים ומדברות יש אתם תמיד כלי המצפן (קאמפאס), אשר בלעדו אינם חיים ממקומם, זה המצפן מורה להם הדרך בה לילכו, טבע הכלי הזה הוא כי תמיד הוא נוטה דוקא לצד הצפון, ומהו יודע האדם תמיד מקומו איפה הוא, טבע זה המתכת נפלא ונורא מאוד, כי לא תוכל לסבך בשום אופן לצד אחר, ובאיות צד שהוא שתעמידהו, הנה יתהפך ויפנה דוקא לצד הצפון.

כן ודאי הם הענינים ברוחניות. קדושה מצד עצם טבעה הנה סגולתה היא שתמיד היא נוטה ונמשכת לצד הקדושה, "יעקב רץ" זהו כח רוחני טבעי חזק הרבה יותר מטבע של ה"קאמפאס", וכן "עשו מפרכס לצאת" זהו כח נטייה לצד צפון" מצד עצם טבע כחות הטומאה. אדם ההולך בשוק יראה וייוכח אך שהוא אסור בחבלים, הוא רואה ומביט פעם לצד זה ופעם לצד זה, דומה האדם כי זה רק הבטה בעלמא, בלי מכוון כלל, כאלו שאין לו שום חפץ בפעולותיו אלה, אמנם הוא אינו יודע כלום, אבל "נשיות" הם, הן הם הפרכוסים שבאדם, משיכה לפה ומשיכה לשם, ממש אופן של כף הקלע.

ב. איך הדעת נוטה לקבל דברים כהוייתן על אחת האמהות הקדושות, "אמהות נביאות היו ורבקה היתה מן האמהות" (ב"ר סו ט), שטעתה לחשוב שזה ילד אחד ולא ידעה כי תאומים בבטנה?

כך גם מורה דקדוק לשון רש"י שהלכה לדרוש את ה' על העתיד, "שיגיד לה מה תהא בסופה", ולא על המציאות ההווה. וכן בתשובת הנבואה: "שני גוים בבטנך", יש במשמעות הלשון על העתיד שיתפרצו לגוים גדולים ויתפרדו לשני לאומים, ולא על עצם הלידה כשני ילדים, משמע שדבר זה לא נתחדש לה עכשיו במאמר הנבואה, וכבר ידעה זאת מתחלה, רק שאר הפרטים נתחדשו בדבר ה'.

37

זה לעומת זה

על כרחנו נמשיך לירד לעומקן של דברים, ונעתיק את הרעיון הנ"ל על אודות אותו ילד האחד מבין השנים, שהכירה בו וידעה ברשעתו. כלומר, ידעה גם ידעה ששני ילדים במעיה, זה פורש לרשעו וזה לתומו, ואכן לא חשדה כלל ביעקב שהוא רץ לפתחי עבודה זרה, אבל נצטערה מאוד על זה האחד שראתה אותו

ברוח קדשה פוסח על שתי הסעיפים, רץ לפתחי תורה וגם רץ לפתחי עבודה זרה, "הפכפך דרך איש וזו זה עשו הרשע שהוא מתהפך וכו'" (פתיחה דרות רבה א).

38

אצל כל אחד מאתנו מוטבע הרושם, מידיעת בית רבו מקרי דרדקי, שעשו היה סתם איש רע מעללים וגם רוח. בדמיונו הוא מצטייר כאיש מן הרחוב הפרוע, בעל שערות אדומות המפוזרות לכל עבר, ראשו ורובו שקוע בסירי הבשר ונוזד עדשים. ולא הוא! מי יתן והיינו זוכים לאפס קצהו מגדלות הנפש, רוממות רוחו והשגתו הכבירה של עשו, אך כמובן ללכת עם זה בדרך טובים ולא בדרכי הרעים.

39

איש יודע ציד

נר לרגלנו יאירו דברי הגה"צ- מוה"ר ירוחם זצ"ל (דעת תורה כאן). אף הוא מתמה ושואל: "איך זה באמת מובן לנו, האם כאן חלילה איזה מעשה של ילד שוכב המתלוצץ מאב לא חכם, והמרמה אותו מראש עד עקב? והאם באמת היה כל כך קל לרמות את יצחק? חלילה מכל זה -

הסבא מקלם זצ"ל המשיל בעניין זה משל לשני בני אדם אשר בילו את רוב שנותיהם ביחד. יחדיו היו עושים את כל מעשיהם, וידו של האחד לא היתה זזה מיד רעהו. כאשר יישאל אחד מהם אם הוא מכיר את חברו, הייתכן שהתשובה תהיה שלילית? הרי דבר כזה לא יעלה על הדעת! אולם לאמיתו של דבר, אומר הסבא, מציאות כזו קיימת אצל כל אחד ואחד. לכל אדם ישנו יצר הרע המשתתף עמו בכל מעשיו, ומשתדל לפתותו בכל עת בדברים שהם לרעתו, והאדם אינו מודע כלל לכך שהוא נתון בקביעות להשפעת היצר הרע. כך קורה לאדם שחי כל ימיו בלי מחשבה ותשומת לב למעשיו. באופן כזה ברור שהיצר הרע יניח וינחה אותו בכל צעד!

על כן, חובתו של כל אחד ואחד לערוך חשבון מפעם לפעם, ולבדוק את מעשיו עליו לשאול את עצמו: מדוע עשיתי כך וכך, אולי היה עלי לעשות להפך? מי היטה אותי לדרך שבה הלכתי? האם היה מן התבונה לנהוג כך? דבר זה הוא מהדברים החשובים ביותר במהלך חייו של האדם, כי על האדם להישמר מאד מהיצר הרע הבא תמיד להחטיאו.

* זהו הלימוד מ"ויתורוצו הבנים בקרבה" - מלחמת היצר הרע היא המלחמה הגדולה הנערכת בקרבו של האדם. הסוף הטוב של מלחמה זו הוא, כאשר מגיעים למצב של "ורב יעבוד צעיר". עמידה עקבית על המשמר תביא לכך שהיצר הרע שהוא "רבי" - יותר חזק בכוחו - יעשה את רצון ה"צעיר" שהוא היצר הטוב. וכן מצינו אצל אברהם שהיצר הרע שלו נהפך להיות יצר טוב, זאת משום שאברהם ניצחו נצחון גמור.

ופירש לנו אאמ"ר הגאון זצוק"ל, שטבע האשה שבשעת הרינונה משתנות נטיותיה ע"פ מזגו ותכונתו של הולד, ואנו מבחינים את זה בתאבון האוכל ובעוד צרכי הגוף כיו"ב. ולפי זה יש לומר, שאמותינו הקדושות שהיו מרגישות בנטיות נפשו באופן דק מן הדק, הרגישו ג"כ בענייני הנטייה לקדושה ולהיפך ח"ו, וכאן הרגישה רבקה אמנו השתנות תכונתה, שיש לה המשכה יותר חזקה מכפי הרגיל לקדושה, ולבית מדרשו של שם ועבר, ולהפך מתגבר בה חשק לע"ג, וחשבה שיש לה בן בלי תכונה מסוימת, אלא הפכפך, ולזה הצטערה מאד, עד שאמר לה ה': שני גוים בבטנך ושני לאמים ממעיך יפרדו, שבעצם תכונתם שונים הם ממעי אמם, ובזה הרגעה רוחה, כי ראשית הלא יהיה לה לפחות בן אחד טוב, ומה גם כי אפילו מי שנולד בתכונות רעות אם

רק בעל תכונה הוא יש לקוות לשנותו להחזירו למוטב, כי הלא יצווק אבינו עוד קוה ממנו שיחזור לטובה אף שמון הסתם ידע ולפי איזה מפרשים, ועיין ברמב"ן - העיוד) מה שנאמר לרבקה בנבואה, וחז"ל גם אמרו במעשה דינה שנענש יעקב שהטמינה בתיבה דשמא היתה מחזירה אותו למוטב, ובודאי היה לעשו הבחירה, אבל מי שאינו בעל תכונה כלל ומתהפך לכל צד, ממנו קשה מאד לקוות שאפשר להעמידו ולקיימו על דרך האמת.

לכן אמרה למה זה אנכי, היינו שפסחה על שתי הסעיפים אינה יכולה ללכת שלובת יך עם אנכי - הדיבור הראשון של עשרת הדברות: רבקה נרגעה כאשר אמרו לה, שני גוים בבטנך ושני לאמים ממעיך יפרדו, מוטב היה לה בן נוסף שיהיה גוי גמור מאשר בן יחיד שיהיה הפכפך פוסח על שתי הסעיפים. עו"ל, למה זה אנכי, היינו למה כל החרדה שחרד אברהם לרכוש אותי - אנכי - לאשה לבנו ליצחק, שלו הייתי צדקנית מתאימה לרצון אברהם לא היה במעי בן אשר רץ ומפרכם לצאת על פתחי ע"ו.

אלף פירוש הדברים נבין מזה שהעמידה התורה מעלתו של יעקב שהיה איש תם, היינו שכולו היה מתאים, התאמה בתכלית, פיו ולבו שוין. נבין אם כן שזה שנאמר על עשו שהיה ההיפך מיעקב, כי היה איש יודע ציד, כלומר שלא היו מתאימן אצלו הפה והלב. אמנם כי היה מדקדק במצות, והוא עשו דימה ודאי כי מחמיר גדול הוא, לא היתה לו אף ידיעה מחסרונותיו, אלא שלא היה איש מתאים, לא היה מתאים עם כל עצמותו. והוא יודע ציד ההיפך מאיש תם.

אין לו לעשו שום ידיעה מחסרונותיו, בתם לבבו הוא מגביה כנשר ושם קנו בין כוכבים. ממעלות קניני חכמת התורה (אבות ו 1): "המכיר את מקומו",

ידיה עשו איש יודע ציד לצוד ולרמאות, לא רק את הבריות, אלא גם את עצמו. כי ראה את עצמו כצדיק וטהור מתוך שהיה מדקדק במצוות ומחמיר גדול, כאשר שאר החלקים הפגומים שבו לא הפריעו לו לומר 'שאני טהור'. וזאת בגלל

'שלא היה איש מתאים לא היה מתאים עם כל עצמותו'. 'הפכפך שבמצב אחד בעצמותו יש היפוך, פיו ולבו הפכיים זה מזה' (אלשיך הקדוש משלי כא ח).

זה דרכו של עשו, מסתפק בחלקים ואינו דורש שלמות ותמימות. בניגוד ליעקב איש תם, שכולו היה מתאים התאמה בתכלית, דלא קיים אצלו מושג של למחצה לשליש ולרביע, הוא יושב אהלים של תורה ותפלה כשזה כל מציאותו והייתו, במקום שהוא נמצא שם הוא שקוע כל כולו בתכלית התמימות והשלמות, אין אצלו סתירות והפכיות כלל ועיקר.

למדנו שתי נקודות בנחלת יעקב. (א) הכניס את השקר אל הקדושה, דהיינו שהיה כולו בקדושה עד שהיה יכול לסבול ולישא גם את השקר. נקודה זו מתבטאת גם בעבודה של (ברכות יז א) "לעולם יהא אדם ערום כיראה", ואין כאן המקום להאריך בזה. (ב) "פיו ולבו שוין", כהיפוך מבחינתו של עשו "הפכפך דרך איש זר", שידוע לצוד ולרמאות את עצמו ואת הבריות. חלק העבודה שבוה היינו להיות כל אחד שקוע בחלק האמת שבו, למצוא את עצמו בתורה ומצוות ודבקות בהש"ת.

המכיר את מקומו

אצל אנשים נמצאים סתירות רבות באורח החיים, 'הפכפך', האדם חי

עם סתירות. ברגע של אמת וחשבון הנפש אמיתי עלול הוא לתמוה בעצמו: מה אני ומה חיי? היכן אני עומד ומה מצבי הנכון בעבודה? אכן, היא היא חובתו בעולמו, לחשוב חשבונו של עולם ולמצוא את עצמו.

בנוהג שבועלם לא ימלט אדם מהיקלע אל מצבים של שקר, אין מנוס מלהכנס ולהתעסק בענינים גשמיים ושפלים של חיי עולם הזה, וכן בעולם המסחר יש צורך לפעמים להתנהג בתקיפות ואף לדבר בהרמת קול - כל זה חלק נגודת השקר, 'הא שוא שבראתי בעולמי'. חובת האדם להיות מושרש באמת, למצוא את עצמו ומקומו הטבעי בתורה ועבודה, כשאת נקודת השקר הוא נושא כמשא טפל על כתפו, וזה לא פוגע והורס את בנין האמת שלו.

לעומת זה ההולך בדרכי און ומרמה של עשו הרשע, כל כולו מצוי בתאוות עולם הזה, כבוד וחמדת ממון ותאוות רעות, אבל הוא גם נושא אתו נקודת האמת, 'פושט טלפיו ואומר טהור אני', אני הולך לטבול במקוה, לומד ומתפלל, ותורם צדקה. 'טובל ושרץ בידו'.

מחשבה זו של חשבון הנפש חייבת ללוות האדם כל ימי חלו, שיהא דורש ומכיר את מקומו הנכון והאמיתי, האם הוא שקוע באמת בתורה ועבודה כשהוא נושא עליו את השקר ההכרחי, או שכל כולו בשקר כשהוא סובל על עצמו גם כמה שעות של אמת בבית המדרש.

אדם ובהמה

מצב זה של ניגוד והפכיות שבתוך האדם, היא מציאות בלתי נמנעת, וטבועה היא בו מעצם בריאתו.

הגדרה בוטה למדנו מפי כתבו של החיד"א (ראש דוד ריש פרשת תצא): יציר האנושי במציאותו האמיתית הינו חלק אדם וחלק... בהמה!

זהו מבאר סיבת הדבר שהאיסור להנהיג שני מינים ביחד, "לא תחרוש בשור ובחמור יחדיו" (דברים כב ט), אינה נוהגת באדם ובהמה, "מותר לעשות מלאכה באדם ובבהמה או חיה כאחד, כגון אדם שתורש עם שור, או מושך עגלה עם חמור, וכיוצא בו" (שו"ע יור"ד רצו טז). שכן אם אתה אומר שגם מין האדם בכלל האיסור נמצא אתה אוסר את האדם ומבטלו ממלאכה לחלוטין, שהרי כל פעם שהוא פועל ועושה בעצמו ובלבדו הוא מפעיל גם את חלק הבהמיות שבו יחד עם חלק האדם שלו, ונמצא בכל עבודה אשר יעבוד הוא מנהיג ומעביד אדם ובהמה יחדיו. על כרחך אתה אומר שהתירו הכתוב, והוציא את מין האדם מכלל האיסור.

הבה ונמחיש למעשה את הדברים שלמדנו, בדוגמא של התנהגות יום השבת קודש.

יש לך אדם שמתעדן בנועם הנשמות ועונג הרוחות, לבו מלא אהבה וגעגועים כשהוא מזמר זמירות השבת, ומתכוון בעומק הדברים הנשגבים שמוציא מפיו. "ברוך ה' יום יום... ובשמו נגיל כל היום", אשרינו מה טוב חלקנו! בזמר "ברוך א-ל עליון אשר נתן מנוחה לנפשנו פדיוס... והוא ידרוש לציון עיר הנדחה" הוא מלא צפייה של געגועים לבנין בית המקדש. "יום זה מכובר מכל ימים", כולו שרוי בדבקות עילאי. בד בבד הוא גם מענג את השבת כפשוטו, במאכלים

ומעדנים אשר מבעוד יום מוכנים, כדבר המלך ודתו לשמוח בתענוג אכול ושתו.

למען 'האמת' גם בסעודה של פת וכסא דהרסנא היה שרוי באותה התרוממות הרוח, אלא שבמציאות הוא מתענג בתענוגים ברבורים ושליו ודגים המוכנים על שולחנו הערוך, הוא יכול לסבול ולישא גם דברים הללו שמקורם בתענוגי עולם הזה השפל ולרוממם עם עונג הנשמות. זו בחינתו של יעקב. על שכמותו אמרו חז"ל (שבת ק"ח א): "כל המענג את השבת נותנין לו נחלה בלי מצרים שנאמר (ישעיהו נח יד) אז תענג על ה' והרכבתין על במתי ארץ והאכלתיך נחלת יעקב אביך".

לעומת זה יש אדם שכל עונג השבת שלו היא במילוי כרסו במעדני מלכים, למען האמת אין זה 'מענג את השבת' אלא מענג את גופו, מצד עצמו אינו מוצא שום תענוג וענין בקדושת השבת, העייפות מושלת בו וכל כולו שרוי בעצבנות, רק בגלל הילדים אשר חננו אלקים, או אורחים המסובים על שולחנו, מוכרח הוא להפליט מפיו קצת זמירות שבת. זאת אומרת שכולו שקוע בשקר ונושא אתו גם את האמת, כדרכו של עשו. הא שוא.

יתכן אמנם שמתכוין לכך ברצינות, שהרי לסעודת יום ראשון הוא לא נוטל ידיו באותה התלהבות של סעודת שבת קודש, אבל זה בדיוק הבעיה שלו שמרמה גם את עצמו, אין הוא איש 'מתאים עם' כל עצמותו, מדמה בעצמו שהוא מתלהב בנועם השבת כשאל"כ דאמת תאות האכילה בוערת ולוהטת בקרבו, הוא נמצא בסירי הבשר כשגם נושא וסובל אתו את נועם השבת.